

Återuppbyggnaden efter tsunamin

Återuppbyggnaden – den svåra utmaningen

Den 26 december 2004 skakades stora delar av världen av den stora flodvågskatastrofen – tsunamin. Redan samma dag hade Sida fattat de första besluten om svenskt stöd. Inom en vecka var avtal tecknade med både FN-organ och enskilda organisationer.

De flesta bedömare är överens om att den första humanitära hjälpen varit framgångsrik, trots de många problemen. Nu väntar än större utmaningar i nästa period – återuppbyggnaden. Det räcker inte att bygga upp de samhällen som raserats. Förutsättningarna har förändrats i grunden. Ambitionen är också att åstadkomma något bättre.

Tsunamin slog till mot kusterna i tolv länder runt Indiska Oceanen. Indonesien och Sri Lanka drabbades värst, men även i Indien och Thailand fanns många dödsoffer och stora materiella skador. Minst 226 000 människor miste sina liv eller anmäldes som saknade och över en miljon blev hemlösa*. Katastrofen väckte medkänsla och engagemang världen över. Både löften från regeringar och insamlingsresultat från allmänheten slog alla rekord. Bara i Sverige samlades cirka en miljard kronor in. Sida har fram till december 2005 fattat beslut om insatser motsvarande över 600 miljoner kronor till humanitärt stöd och återuppbyggnad.

Arbetet med återuppbyggnaden måste vara långsiktigt och välplanerat. Ambitionen är inte att bygga upp kopior av de samhällen som raserats, utan att bygga utifrån ett långsiktigt, hållbart tänkande där miljöfrågor, demokrati och deltagande spelar in. Konkret handlar det bl.a. om infrastruktur och sanitär standard, men också om ett ökat demokratiskt inflytande för fattiga grupper. Viktiga svenska profilfrågor är att medverka till samordnade ansträngningar, till minskad korruption och till att skapa miljömässigt hållbara samhällen.

Genderfrågor och barnens situation i de sönderslagna samhällena kräver särskild uppmärksamhet. Detta har tagits upp i dialogen i en rad olika sammanhang i Sri Lanka och Indonesien, ofta i samverkan med andra givare.

Snabba svenska insatser

De första besluten om svenskt stöd avsåg bland annat insatser genom FN-organen. Stöd gavs också till Räddningsverket och till internationella organisationer med erfarenhet från katastrof-arbete. Svenska enskilda organisationer med verksamhet i de drabbade områdena var också viktiga partners. Att flera av samarbetsorganisationerna hade stora kunskaper om lokala förhållanden och behov var värdefullt. I ett tidigt skede hölls möten med de svenska enskilda organisationerna om det humanitära arbetet och med representanter från näringslivet om återuppbyggnaden.

Under den akuta humanitära situationen omedelbart efter katastrofen spelade lokala aktörer, samt inhemsk och utländsk militär, viktiga nyckelroller. Även FN-systemet var snabbt på plats. Genom gemensamma ansträngningar fick de drabbade hjälp i form av mat, rent vatten, latriner och provisoriskt tak över huvudet. Skadade hälsokliniker och skolor kunde repareras. Att allvarliga sjukdomsepidemier och massvält inte följde i tsunamins spår är ett tecken på att det humanitära stödet lyckats möta de mest akuta behoven.

Fler utmaningar väntar i nästa fas – återuppbyggnaden. Ett år efter tsunamin bor tusentals av de överlevande fortfarande i tält och andra temporära boenden. Många saknar möjlighet att försörja sig. Enbart för Sri Lanka och Indonesien beräknas återuppbyggnads-

arbetet kosta motsvarande 50 miljarder kronor. För en gångs skull finns omfattande ekonomiska resurser tillgängliga, inte minst genom det stora stöd som enskilda organisationer mobiliserat. De egna regeringarna, liksom en rad länder världen över, FN och utvecklingsbanker och det privata näringslivet spelar också en viktig roll för finansieringen.

En viktig utmaning i återuppbyggnaden är behovet av skyndsamhet, samtidigt som man säkerställer att planering och genomförande görs så att långsiktigt hållbara lösningar skapas. Exempelvis måste bostadsområden och hus utformas så att de ger bättre skydd mot framtida naturkatastrofer.

Lokalt ägarskap viktigt

Studier visar på att hållbarhet hör nära samman med i vilken mån drabbade människor själva deltar i planering och genomförande. En viktig fråga för Sverige är därför att utsätta människor i de drabbade länderna verkligen ges möjlighet att delta i arbetet med att bygga upp en bättre framtid. I både Indonesien och Sri Lanka har återuppbyggnaden till stor del hittills varit centralt styrd med få möjligheter för de drabbade att påverka processen. Särskilda myndigheter för återuppbyggnaden har bildats. I Indonesien har myndigheten BRR placerats i Banda Aceh, med personal som rapporterar direkt till landets president. I policydokument nämns att beslut ska kunna fattas på lokal nivå i samarbete

*Källa: Tsunami Evaluation Committee

Återuppbyggnaden har kommit igång på allvar i Banda Aceh. I det totalt förstörda områdena nära hamnen har ett stort antal familjer nyss fått flytta in i nya bostäder, byggda av Oxfam.

FOTO: JOHAN BERGQVIST

med de drabbade. Detta har dock inte alltid skett i praktiken. Arbetet har gått långsamt, människor har inte kunnat påverka planeringen och heller inte fått information om de beslut som fattats, vilket skapat frustration.

Ett annat problem är de buffertzoner som upprättades av myndigheterna i flera av de drabbade länderna. Bland de utsatta människorna finns ofta en stark längtan att flytta tillbaka till det område man tidigare bodde i, samtidigt finns rädslan där. Närheten till havet är dock en förutsättning för fiskares möjlighet till försörjning. Besluten om buffertzoner har därför väckt kritik och protester och myndigheterna anpassar nu bestämmelserna för att tillgodose angelägna behov. Den förvirring som rått har försenat återuppbyggnadsarbetet och också lett till vissa felinvesteringar.

Både Sri Lanka och Indonesien är länder som präglas av mångåriga konflikter, något som starkt påverkar förutsättningarna för återuppbyggnadsarbetet. Det avtal om en fredsprocess

som separatiströrelsen GAM och Indonesiens regering skrev under i augusti 2005 har inneburit nya och förbättrade förutsättningar för återuppbyggnadsarbetet i Aceh.

Bristande samordning

Låg kapacitet hos lokala myndigheter och bristande samordning bland biståndsgivarna kan också försena återuppbyggnaden. Bara i Indonesien finns hundratals internationella organisationer på plats, förutom olika givarländers biståndsorganisationer (så kallade bilaterala givare). Detta är i viss mån en tillgång, men medför också stora risker. Konkurrens, olika angreppssätt och olika agendor skapar svårigheter i samarbetet. Goda möjligheter kan lätt förspillas och de av tsunamin drabbade människorna får betala priset. För att skapa bättre samordning skapades, under Världsbankens ledning, en återuppbyggnadsfond för arbetet i Indonesien, en så kallad Multi Donor Trust Fund (MDTF). Sverige är ett av de länder som finns representerade i styr-

kommittén. Fonden hade, i slutet av 2005, femton givare med ett kapital på cirka 4,2 miljarder kronor (530 miljoner USD).

Den största delen av pengarna kommer från EU. Sverige har lämnat ett första bidrag om 80 miljoner kronor (10 miljoner USD). Beloppet i fonden är mindre än en tiondel av de pengar som finns tillgängliga för återuppbyggnaden på Aceh. Merparten av pengarna finns hos en lång rad aktörer som var och en, i viktiga avseenden, arbetar på sina egna villkor.

Sverige agerar aktivt i fondens styrkommitté och har bland annat medverkat till att en policy för fonden utarbetats och att mätbara indikatorer utformas för alla projekt. Sedan augusti 2005 finns en Sidahandläggare vid ambassaden i Jakarta som bland annat deltar i arbetet i styrkommittén för Sveriges räkning.

Egen möjlighet till försörjning

Människor i de drabbade länderna levde till stor del av fiske och jordbruk.

I och med tsunamin sveptes deras möjligheter till försörjning bort. Båtar och nät förstördes, matjord spolades bort och brunnar och jordar försåltades. Även turistindustrin påverkades, åtminstone på kort sikt.

För att återupprätta försörjningsmöjligheterna har en lång rad sysselsättningsprojekt inletts. Kontant stöd till start av familjers egen verksamhet har också utbetalats. De flesta fortsätter med den sysselsättning de hade före katastrofen, men stöd ges också till omskolning. Gradvis skall egen sysselsättning ersätta matransonerna från WFP. Centralt är att ge människor en möjlighet att välja, själva agera och bidra till att bygga upp sina samhällen. I Indonesien arbetar FN-organet ILO med att registrera arbetssökande och anordna yrkesutbildningar, främst inom byggsektorn. Arbetet sker med stöd från bland annat Sida.

Insatser i samband med naturkatastrofer riskerar att bli särskilt utsatta för korruption. Stora bistandsflöden, storskaliga upphandlingar och pressen att leverera snabba resultat ökar korruptionsrisken. Sida lämnade stöd till det särskilda expertmöte om korruptionsproblem i katastrofärbete som hölls i april 2005. Mötet samarrangerades av den indonesiska regeringen, Asiatiska utvecklingsbanken, OECD och organisationen Transparency International. Som en uppföljning av detta stödjer Sida nu arbetet mot korruption på lokal nivå i Sri Lanka.

Ett bättre samhälle?

Trots många utmaningar finns det nu, tack vare de stora resurser som står till förfogande, en unik möjlighet att förbättra situationen i en rad avseenden i de drabbade länderna. Med en bra samhällplanering kan undermålig infrastruktur och fattigdom byggas bort. Förbättrad sophantering, tillgång till rent vatten, fungerande sjukvård och skolor är förutsättningar för att minska fattigdomen.

Men för att detta ska bli verklighet krävs stora, långsiktiga insatser och att de internationella aktörerna, under de drabbade ländernas ledarskap, lyckas samordna sitt bistånd. De människor som drabbats, deras regeringar och institutioner måste tillåtas ta ansvaret för att forma en ny framtid i de tsunamidrabbade områdena. Vi som kommer utifrån kan bidra med pengar och viss experthjälp. Vår förmåga till samordning och vår vilja att anpassa vårt stöd till behov och förutsättningar avgör hur effektiva våra bidrag till deras ansträngningar blir.

För kvinnorna i byn Palamunai på östra Sri Lanka står ett eget hus högst på önskelistan.

FOTO: FREDRIK WESTERHOLM

De svenska insatserna

Sida har fattat beslut om insatser motsvarande cirka 661 miljoner kronor i bistånd efter tsunamikatastrofen. Sidas åtaganden avsåg inledningsvis stöd till det humanitära arbetet. Sedan våren 2005 har detta kompletterats med ett växande stöd till återuppbyggnaden.

SAMMANSTÄLLNING ÖVER UTLOVADE UTBETALNINGAR EFTER TSUNAMIN DEN 26 DECEMBER 2004

HUMANITÄRT STÖD

LAND/REGION UTLOVADE UTBETALNINGAR UNDER
BUDGETÅREN 2005 TILL 2006

SRI LANKA	31,3
INDONESIEN	92,7
INDIEN	4,2
THAILAND	0,4
REGIONALT – SÖDRA OCH SYDÖSTRA ASIEN	86,7
SOMALIA	4,9

TOTALSUMMA 220

ÅTERUPPBYGGNAD

LAND/REGION UTLOVADE UTBETALNINGAR UNDER
BUDGETÅREN 2005 TILL 2009

INDONESIEN	151
SRI LANKA	127
REGIONALT	157
THAILAND	6

TOTALSUMMA 441

ALLA SUMMOR I MSEK

Svenska enskilda organisationer

Svenska folket gav bidrag till tsunamins offer i en omfattning som sällan skådats. I februari 2005 hade de 22 FRII-medlemmarna (the Swedish Fundraising Council) och Radiohjälpén samlat in över en miljard kronor. Många företag gav också generösa gåvor. Tusentals svenskar som inte brukar delta i insamlingar gjorde det denna gång. Många använde den nya tekniken då man gav (SMS, Internet etc).

FRII-MEDLEMMARNAS INSAMLINGSRESULTAT TILL TSUNAMIKATASTROFENS OFFER

BARNFONDEN	1
BRÖD TILL BRÖDER	8
CARITAS SVERIGE	10
DIAKONIA	64
ECPAT SVERIGE	1
ERIKSHJÄLPEN	16
FRÅLSNINGSARMÉN	8
HOPPETS STJÄRNA	3
INDIVIDUELL MÄNNISKOHJÄLP	7
IOGT-NTO	11
KFUK-KFUM	1
KOOPERATION UTAN GRÄNSER	16
LIONS SVERIGE	10
LUTHERHJÄLPEN	67
LÄKARE UTAN GRÄNSER	33
LÄKARMISSIONEN	6
PLAN SVERIGE	7
PMU INTERLIFE	30
RÄDDA BARNEN	124
RÖDA KORSET	504
SOS-BARNBYAR	13
UNICEF SVERIGE	49

TOTALSUMMA 989

ALLA SUMMOR I MSEK

SUMMORNA INNEHÅLLER EV BIDRAG FRÅN RADIOHJÄLPEN

SIFFRORNA AVSER SITUATIONEN JUNI 2005

KÄLLA: FRIVILLIGORGANISATIONERNAS INSAMLINGSRÅD, WWW.FRII.SE

Återvinning ger inkomster

Spillrorna finns kvar som en påminnelse; betongblock, förvridna bilvrak och jättelika nystan av armeringsjärn. Några avskalade palmstammar sticker upp ur marken och liknar enorma maskar som söker sig mot den heta solen. Barnsandal, plast och plankbitar. Båtar och rostande fartygsvrak ligger fortfarande uppspolade. Allt håller på att omslutas av grönska.

– Det ser kanske fortfarande rörigt ut, med bråte som ligger överallt. Men vi som bor i Banda Aceh ser en stor skillnad jämfört med hur det såg ut för några få månader sedan. Vi kan knappt fatta att röjningsarbetet gått så snabbt. Nu är gatorna öppna, och stora ytor röjda, säger Jamilah Usman, som jobbar för UNDP.

FOTO: JOHAN BERGQVIST

Arbetarna på soptippen är klädda i hattar eller inlindade i sjalar, som skydd mot solen. Några sågar loss armeringsjärn ur enorma betongklumpar. Andra bär plank och brädor. Deras insatser är en viktig del av ett Sida-stött FN-program som röjer upp i förödelsen efter tsunamin. Projektet har hittills rensat över 100 000 kubikmeter tsunamiskrot.

– Det här projektet har tre positiva effekter; den första är att säkerställa att alla lämningar från raserade byggnader och industrier deponeras på ett miljömässigt säkert sätt. Den andra är att de delar av soporna som går att återanvända sorteras för att komma till användning i återuppbyggnaden. Och den tredje effekten är att fattiga människor får möjlighet till en inkomst, säger Johan Brisman, Sidas tsunamisamordnare.

På soptippen staplas virke, tegelstenar och armeringsjärn på olika platser. Stora betongklumpar ligger på hög, i väntan på att krossas och komma till användning vid vägbyggen och annat. De träbitar som inte kan användas till husbyggen sparas och används som bränsle vid tegelproduktion. Människor som återuppbygger sina hus och hjälpsorganisationer kommer och hämtar material på tippen.

– Vårt program avlönar 700-800 personer varje dag. De flesta av dem bor i läger sedan de förlorat sina hus. Förutom den lön de får för att sortera rasmassorna tjänar de pengar på att sälja den plast och det järnskrot som de hittar, berättar Muhammad Zaki Jamal.

Att halvera fattigdomen i världen till år 2015 är vår tids största utmaning. Det kräver samarbete och uthållighet. Samarbetsländerna ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besök: Sveavägen 20
Telefon: 08-698 50 00
Telefax: 08-20 88 64
www.sida.se, sida@sida.se